

מערך שיעור מתוך מקורות היהדות בנושא דוגמה אישית

המפקד בראש

הערך המייחד את מפקדי צה"ל יותר מכול הוא הדוגמה האישית. דבר זה בא לידי ביטוי בעיקר בחובה שמרגיש כל מפקד להוביל את חייליו בקרב, לצאת בראש כוח הלוחמים, ולא לנהל את הקרב מאחור. במערך השיעור שלפנינו נוכל לראות שכבר במלחמות הראשונות של העם היהודי היו המפקדים צועדים בראש הכוח ומשמים מופת ודוגמה אישית חיובית לפקודיהם.

הצג בפני חיילך את הקטע הבא (יש באפשרותך לקרוא לחלופין, או בנוסף, שני קטעים נוספים שהובאו בנספחים א' ו-ב):

וַיִּדְבֹר מֹשֶׁה, אֶל-ה' לֵאמֹר: יִפְקֹד ה', אֱלֹהֵי הַרוּחַת לְכָל-בָּשָׂר, אִישׁ עַל-הָעֵדָה. אֲשֶׁר-יֵצֵא לִפְנֵיהֶם, וְאֲשֶׁר יָבֵא לִפְנֵיהֶם, וְאֲשֶׁר יוֹצִיאֵם, וְאֲשֶׁר יָבִיאֵם; וְלֹא תִהְיֶה, עֲדַת ה' פְּצִיאַן אֲשֶׁר אֵין-לָהֶם רֵעָה (במדבר פרק כ"ז פס' ט"ו-י"ז)

"אשר יצא לפניהם – לא כדרך שאחרים עושים שהם משלחים חיילות והם באים לבסוף. אשר יצא לפניהם בראש ואשר יבוא לפניהם בראש, שנאמר 'ויעל בראשונה יואב בן צרויה ויהי לראש'". (ספרי¹, במדבר, פרשת פנחס קל"ט)

"שלא יהא עושה כדרך שמלכי אומות העולם עושין, שהם יושבים בבתיהם ומשלחין את חיילותיהם למלחמה, אלא כמו שעשיתי אני שנלחמתי בסיחון ועוג". (רש"י במדבר, פרק כ"ז פס' י"ז)

"אלא אשר יצא לפניהם, שכן הוא אומר בדוד 'וכל ישראל ויהודה אוהב את דוד כי הוא יוצא ובא לפניהם'". (מדרש הגדול², פרשת פנחס, פרק כ"ז פס' י"ז)

שאלות לדיון:

1. מה היה ההבדל המשמעותי בין מלכי אומות העולם למנהיגים הישראלים?
2. מדוע חשוב למשה שהמפקדים ייצאו בראש, עד כדי כך שהוא דורש זאת מהם?
3. מה העם חש כלפי העובדה שהמפקדים הולכים בראש?

אנו רואים שמשה דרש מעצמו ומהמנהיגים הבאים אחריו לעמוד בראש כוח הלוחמים. המדרש אף מציין זאת כהבדל בין מפקדי ישראל למפקדי שאר הצבאות. דוד, גדעון ואהוד (כפי שמופיע בנספחים) ממשיכים דרך זו; מדוע? מהם היתרונות בהליכת המפקד בראש?

¹ מדרשי תנאים לספרים במדבר-דברים

² אוסף מדרשים מספרות חז"ל, שנערך במאה ה-14 בתימן

הכוח, ומהם היתרונות במיקומו מאחור? איך תוכל לבוא לידי ביטוי הליכת המפקד בראש ביחידות תומכות לחימה וביחידות עורפיות?

- ההליכה בראש מסמלת את הדוגמה האישית של המפקד כלפי חייליו.
- הליכה בראש יוצרת צידוק מוסרי לשליחת החיילים למשימה.
- במקום שיש פחד גדול, ההליכה בראש נוסכת בלוחמים ביטחון (לדוגמה, כשיא-יא [יורם יאיר] הלך ברחוב הראשי של בירות לאט ובראש זקוף, זה נתן כוחות ללוחמים לקראת המשימה המורכבת של כיבוש בירות).
- ההליכה בראש היא לא רק עניין גיאוגרפי, היא בראש ובראשונה עניין מנטאלי. היא ביטוי לכך שהמפקד מזוהה עם המשימה באופן מוחלט. היא יכולה לבוא לידי ביטוי גם בכך שהמפקד יורד לפרטים הקטנים ביותר.
- הליכה בראש היא ביטוי לתפיסת עולם של מנהיגות, המצפה מהמנהיג ומהמפקד להוות דוגמה באמות המוסר שלו ובעולמו הערכי.
- היכולת הטובה ביותר לנהל היא לא תמיד בראש הכוח. כדי לבנות תמונה רחבה ולקבל החלטה על-פי בניית מדיניות ותכנון, אין הכרח לעמוד בראש. אולם בפיקוד, כדי להניע את החיילים, על המפקד ללכת בראש. הליכת המפקד בראש תיתן לחיילים את הכוח לביצוע המשימה.

הקרא בפני חייליך את הקטעים הבאים:

בשעות הבוקר המוקדמות של ראש חודש אב ה'תשכ"ח (26.7.1968), נתגלו עקבות כניסה של מחבלים על דרך הטשטוש הצמודה לגדר הגבול בין ישראל וירדן. מיד הוכרז נהל מרדף, ואל הכוחות הצטרפו מח"ט הבקעה, אל"מ אריק רגב, והקמב"ץ שלו - סרן גד מנלה. המחבלים הסתתרו במספר מערות באזור ואדי מילחה, בקטע תלול ועמוק. מח"ט הבקעה, אל"מ אריק רגב, והקמב"ץ שלו התקרבו עם הכוחות לכיוון המערות, בלי לדעת שהמחבלים מסתתרים בהן. הראשון שגילה תנועה באחת המערות היה סרן מנלה, שעמד על גבעה ליד אל"מ רגב. האחרון נתן פקודת הסתערות, וכשקם להסתער פגע בו כדור והרג אותו. סרן מנלה קם אחריו להסתער, וגם הוא נהרג. בשלב זה הופעלו טנקים, שירו פגזים למערות והשמידו את המחבלים שישבו בתוכן. בעקבות מותם, התחדד הוויכוח על מקומו של המפקד במרדף.

א. מכתב מאזרח לרמטכ"ל, רא"ל חיים בר לב, מיום ט"ו באב ה'תשכ"ח (9.8.1968)

"...ביום 26 ביולי נפלו בקרב עם מחבלים הקצינים אל"מ אריק רגב וסרן גד מנלה ז"ל. מותם השרה אבל כבד אל כל תושבי המדינה... חושבני שלא אתפס להגזמה אם אומר שנפילתו של אריק רגב הייתה אחת האבידות הכבדות... משום כך מתעורר הספק המנקר בליבי... האם נפילתו של אריק אכן הייתה הכרחית? האם לא היה באסון הזה משום רשלנות - או חוסר אחריות מסוים? נכון שאחת התכונות הנפלאות של מפקד צה"ל היא

הקריאה 'אחרי' ולא 'קדימה', אך האם הכרחי שמח"ט הצנחנים ישתתף בכל מרדף אחרי 6, 8 או 12 מחבלים? (ידוע לי, כי אכן נהג אריק להשתתף כמעט בכל המרדפים מאז מינויו)...
[הנוסח המלא מופיע בנספח ד']

שאלות לדין:

1. על אילו ערכים מערער מר ויצפרכט במכתבו?
2. מה דעתכם על טענותיו של מר ויצפרכט?
3. לו נתבקשתם לענות תשובה בשם הרמטכ"ל – כיצד הייתם משיבים לו?

ב. תשובתו של הרמטכ"ל חיים בר לב למכתבו של מר שמעון ויצפרכט:

השאלה שעוררת במכתבך והספקות שהטרידוך אכן מחייבים הסבר. אתה שואל: "האם הכרחי שמפקד חטיבת הצנחנים ישתתף בכל מרדף אחרי 6, 8 או 12 מחבלים?" מקור הטעות שלך, בהערכת דרכו של צה"ל בנקודה זו, שמול המחיר שהננו משלמים בדם מפקדינו אינך מציב את התמורה הנכונה. מפקד החטיבה נתן את חייו לא על מזבח חיסולה של חוליית מחבלים. השתתפותם זו של מפקדים בכירים באין ספור פעולות מבצעיות, הוא גורם חשוב לאין ערוך בהשגת יעילות ותכליתיות מרבית של הפעולות, בשיפור ובשכלול שיטות הפעולה ואמצעי הלחימה, בצמצום אבידותינו בפעולות אלה. אני סבור שהליכתם של מפקדינו הבכירים יחד עם אנשיהם אל מקומות הסכנה, היא בראש ובראשונה ביטוי לתכונה אנושית ולרמה מוסרית, ולא פרי של שיקול תועלתני או ציות סתמי לתורה הנלמדת בבתי הספר הצבאיים שלנו.

שום מרחק אינו מפריד בין המפקדים שלנו לבין העניין בו הם עוסקים. הזדהותם עם העניין מלאה ומוחלטת, הוא הינו חלק מהם והם הינם חלק ממנו. מכאן גם הכרח הפנימי שלהם להימצא תמיד בנקודת המוקד של הפעילות. תפיסתם את האחריות המוטלת עליהם לגורל המשימה ולגורל אנשיהם היא אישית מאוד ומחייבת מאוד. גם אם זה דוחף אותם להימצא ככל האפשר במקום שבו מוכרעים גורל המשימה והאנשים, ובו תהיה להם ההשפעה האישית המרבית על ההכרעה... נכונותם של המפקדים ללכת תמיד בעצמם לפני המחנה, היא מקור הכוח המוסרי הדרוש להם לקבלת החלטות אלה. אני מאמין כי העובדה, שיש לנו צבא המצמיח מתוכו מפקדים כאלה, אשר בדוגמה האישית, בהגשמה העצמית ובהעזה שלהם מעצבים את דמות הצבא ומטפחים את רוחו - עובדה זו היא אחד הגילויים הנפלאים של ייחוד עם ישראל בארצו.
[הנוסח המלא מופיע בנספח ה']

שאלות לדין:

1. מהם ההיבטים הערכיים עליהם מדבר הרמטכ"ל במכתבו?
2. מהם ההסברים לעובדה כי בצה"ל המפקדים הולכים בראש הכוח הלוחם שלהם?
3. מה אתם לוקחים מהשיח על האופן שבו אתם רואים את דמותכם כמפקדים?

לסיכום,

הליכת המפקד בראש הכוח הינה תכונה ייחודית בעם ישראל לדורותיו. במעשה זה, ממחיש המפקד את השליחות, את ההקרבה ואת הדוגמה האישית שלו לפקודיו. לאורך הדורות, מנהיגי העם הובילו בחזונום ובאמות המוסר שהציבו לעצמם את העם. אך טבעי הוא שההולך בראש הלוחמים בשעת המבחן הקשה בשדה הקרב, יהיה המוביל והמתווה את הדרך - המפקד הישראלי.

נספחים

נספח א'

משה הצליח להטמיע בעם היהודי לדורותיו את הליכת המפקד בראש הכוח. לפנינו שתי דוגמאות מהתנ"ך לתכונה ישראלית זו:

"ממני תראו וכן תעשו"

משפט זה, שהפך להיות אבן יסוד בתהליך הכשרתו של כל קצין בצה"ל, מקורו בספר שופטים (פרק ז') במלחמת גדעון במדיין.

העם שישב בארץ היה שרוי במצוקה כלכלית נוראה. מדיין שלטו בארץ ויצרו 'חנק' כלכלי על העם בכך שהשחיתו את היבול. הכתוב מתאר כך: "וישחיתו את יבול הארץ עד בואך עזה ולא ישאירו מחיה בישראל ושה ושור וחמור... וידל ישראל מאוד מפני מדין ויזעקו בני ישראל לה".

מלאך מתגלה לגדעון ואומר לו לצאת ולהילחם במדיין. גדעון קורא לעם לבוא איתו להילחם במדיין, ובוחר מכל המתנדבים רק 300 לוחמים. וכך מתואר התהליך שלפני היציאה:

"ויחץ את שלוש מאות האיש שלושה ראשים ויתן שופרות ביד כולם וכדים ריקים ולפידים בתוך הכדים. ויאמר אליהם **ממני תראו וכן תעשו** והנה אנכי בא בקצה המחנה והיה כאשר אעשה כן תעשו. ותקעתי בשופר אנכי וכל אשר אתי ותקעתם בשופרות גם אתם".
(הפרק כולו מובא בנספח ג')

שאלה לדיון:

גדעון בפנייתו ללוחמים אינו מסתפק בלומר להם לעשות כמותו, אלא הוא מוסיף: "ממני תראו". מה, לדעתך, המסר שגדעון מנסה להעביר ללוחמיו בהוספת המילים "ממני תראו"?

"אחרי!"

גם את יציאת המפקד בראש כוח הלוחמים, שמתבטאת בקריאת "אחרי!", אנו פוגשים במפקדים מימי התנ"ך, בקריאתו של אהוד בן גרא ביציאתו עם לוחמיו לקרב. המואבים, בראשותו של עגלון, שלטו באותה תקופה בארץ. הם חוברים אל עמלק וכובשים שטח של עיר הנקראת "עיר התמרים" מידי העם. העם נמצא תחת שלטון עגלון מלבד מואב 18 שנה, והוא ממרר את חייהם.

העם מתפלל לה' לעזרה, ואהוד בן גרא יוצא בראש העם להילחם במואב ועמלק. הוא הולך לבדו לארמון המלוכה של עגלון ומבקש להגיש לו מנחה ולדבר איתו ביחידות. הוא דוקר את עגלון, הורג אותו ונמלט. אהוד חוזר למחנה ישראל, תוקע בשופר כדי לקרוא לכולם ואומר להם כך:
 "ויאמר אליהם רדפו אחרי כי נתן ה' את אויביכם את מואב בידכם וירדו אחריו וילכדו את מעברות הירדן למואב ולא נתנו איש לעבור... ותיכנע מואב ביום ההוא תחת יד ישראל".

שאלות לדיון:

1. מדוע אהוד מוסיף את המילה "אחריי", ואינו מסתפק בפקודה ללוחמים לצאת ולרדוף את מואב?
2. מה המסר שהפסוק רוצה להעביר לנו בכך שהוא אומר שהלוחמים ירדו אחריו, ולא נכתב רק שהם יצאו להילחם?

נספח ג'

מלחמת גדעון ועם ישראל נגד מדיין

א וישכם ירבעל הוא גדעון, וכל העם אשר אתו, ויחננו, על-עין חרד; ומחנה מדן היה-לו מצפון, מגבעת המורה בעמק. ב ויאמר ה', אל-גדעון, רב העם אשר אתך, מתתי את-מדן בידם: פן-יתפאר עלי ישראל לאמר, ידי הושיעה לי. ג ועתה, קרא נא באזני העם לאמר, מי-ירא וחרד, ישיב ויצפור מהר הגלעד; וישב מן-העם, עשרים ושנים אלף, ועשרת אלפים נשאר.

ד ויאמר ה' אל-גדעון, עוד העם רב, הורד אותם אל-המים, ואצרפנו לך שם; והיה אשר אמר אליך זה ילך אתך, הוא ילך אתך, וכל אשר-אמר אליך זה לא-ילך עמך, הוא לא ילך. ה ויורד את-העם, אל-המים; ויאמר ה' אל-גדעון, כל אשר-ילק בלשונו מן-המים פאשר ילק הפלב תציג אותו לבד, וכל אשר-יכרע על-ברכיו, לשתות. ו והי, מספר המלקקים בידם אל-פיהם--שלוש מאות, איש; וכל יתר העם, כרעו על-ברכיהם לשתות מים.

ז ויאמר ה' אל-גדעון, בשלוש מאות האיש המלקקים אושיע אתכם, ונתתי את-מדן, בידך; וכל-העם--ילכו, איש למקמו. ח ויקחו את-צדה העם בידם ואת שופרתיהם, ואת כל-איש ישראל שלח איש לאהליו, ובשלוש-מאות האיש, החזיק; ומחנה מדן, היה לו מתחת בעמק.

ט ויהי בלילה ההוא, ויאמר אליו ה', קום רד במחנה: כי נתתיו, בידך. י ואם-ירא אתה, לרדת--רד אתה ופרה נערך, אל-המחנה. יא ושמעת, מה-ידברו, ואחר תחזקנה ידך, וינרדת במחנה; ויורד הוא ופרה נערו, אל-קצה החמשים אשר במחנה. יב ומדן ועמלק וכל-בני-קדם נפלים בעמק, כארבה לרב; ולגמליהם אין מספר, כחול שעל-שפת הים לרב. יג ויבא גדעון--והנה איש, מספר לרעהו חלום; ויאמר הנה חלום חלמתי, והנה צליל לחם שערים מתהפך

במחנה מדין, ויבא עד-האהל ויכהו ויפל ויהפכהו למעלה, ונפל האהל. יד ויען רעהו ויאמר, אין זאת, בלתי אם-חרב גדעון בן-יואש, איש ישראל: נתן האלהים בידי, את-מדין ואת-כל-המחנה.

טו ויהי כשמע גדעון את-מספר החלום, ואת-שברו--וישתחו; וישב, אל-מחנה ישראל, ויאמר קומו, כי-נתן ה' בידיכם את-מחנה מדין. טז ויחץ את-שלוש-מאות האיש, שלשה ראשים; ויתן שופרות בידי-כלם וכדים ריקים, ולפדים בתוך הפדים. יז ויאמר אליהם, ממני תראו וכן תעשו; והנה אנכי בא בקצה המחנה, והיה כאשר-אעשה כן תעשו. יח ותקעתי, בשופר--אנכי, וכל-אשר אתי; ותקעתם בשופרות גם-אתם, סביבות כל-המחנה, ואמרתם, לה' ולגדעון.

יט ויבא גדעון ומאה-איש אשר-אתו בקצה המחנה, ראש האשמרת התיכונה--אך הקם הקימו, את-השמרים; ויתקעו, בשופרות, ונפוץ הפדים, אשר בידם. כ ויתקעו שלשת הראשים בשופרות, וישברו הפדים, ויחזיקו בידי-שמאולם בלפדים, ויבדד-מינם השופרות לתקוע; ויקראו, חרב לה' ולגדעון. כא ויעמדו איש תחתיו, סביב למחנה; וירץ כל-המחנה ויריעו, ויניסו (וינוסו). כב ויתקעו, שלש-מאות השופרות, וישם יהוה את חרב איש ברעהו, ובכל-המחנה; וינס המחנה עד-בית השטה, צררתה--עד שפת-אבל מחולה, על-טבת. כג ויצעק איש-ישראל מנפתלי ומן-אשר, ומן-כל-מנשה; וירדפו, אחרי מדין. כד ומלאכים שלח גדעון בכל-הר אפרים לאמר, רדו לקראת מדין ולכדו להם את-המים, עד בית ברה, ואת-הירדן; ויצעק כל-איש אפרים, וילכדו את-המים, עד בית ברה, ואת-הירדן. כה וילכדו שני-שרי מדין את-ערב ואת-זאב, ויהרגו את-עורב בצור-עורב ואת-זאב ביקב-זאב, וירדפו, אל-מדין; וראש-ערב וזאב--הביאו אל-גדעון, מעבר לירדן.

נספח ד'

מכתב מאזרח לרמטכ"ל, מתאריך 9 באוגוסט 1968

לכבוד

רא"ל חיים בר לב

הנני פונה אליך בעניין שלפי מיטב ידיעתי והבנתי מטריד ומעציב את כל בית ישראל. ביום 26 ביולי נפלו בקרב עם מחבלים הקצינים אל"מ אריק רגב וסרן גד מנלה ז"ל, מותם השרה אבל כבד אל כל תושבי המדינה... חושבני שלא אתפס להגזמה אם אומר שנפילתו של אריק רגב הייתה אחת האבידות הכבדות, ואולי הכבדה שידע צה"ל מיום הקמתו. משום כך מתעורר הספק המנקר בליבי, ומנקר בליבם של אלפים ורבבות במדינת ישראל, האם נפילתו של אריק אכן הייתה הכרחית? האם לא היה באסון הזה משום רשלנות – או חוסר אחריות מסוים? נכון שאחת התכונות הנפלאות של מפקד צה"ל היא הקריאה "אחרי" ולא "קדימה", אולם האם לא נוצר בצבאנו חוסר פרופורציה למשימות במציאות? האם

הכרחי שמח"ט הצנחנים ישתתף בכל מרדף אחרי 6, 8 או 12 מחבלים? (ידוע לי, כי אכן נהג אריק להשתתף כמעט בכל המרדפים מאז מינויו).

בעקבות נפילתו של אריק, ארשה לעצמי להביע את תקוותי ומשאלתי שאכן יתוקן הדבר בצה"ל והיחס והמידה הנאותה ילוו את צבאנו תמיד, ויהא זה שכר כולנו.

בכבוד רב,

שמעון ויצפרכט

נספח ה'

תשובתו של הרמטכ"ל חיים בר לב למכתבו של מר שמעון ויצפרכט

השאלה שעוררת במכתבך והספקות שהטרידוך אכן מחייבים הסבר. אתה שואל: "האם

הכרחי שמפקד חטיבת הצנחנים ישתתף בכל מרדף אחרי 6, 8 או 12 מחבלים?"

מקור הטעות שלך, בהערכת דרכו של צה"ל בנקודה זו, שמול המחיר שהננו משלמים בדם מפקדינו אינך מציב את התמורה הנכונה. מפקד החטיבה נתן את חייו לא על מזבח חיסולה של חוליית מחבלים. השתתפותם זו של מפקדים בכירים באין ספור פעולות מבצעיות, הוא גורם חשוב לאין ערוך בהשגת יעילות ותכליתיות מרבית של הפעולות, בשיפור ובשכלול שיטות הפעולה ואמצעי הלחימה, בצמצום אבידותינו בפעולות אלה. אני סבור שהליכתם של מפקדינו הבכירים יחד עם אנשיהם אל מקומות הסכנה, היא בראש ובראשונה ביטוי לתכונה אנושית ולרמה מוסרית, ולא פרי של שיקול תועלתי או ציות סתמי לתורה הנלמדת בבתי הספר הצבאיים שלנו.

שום מרחק אינו מפריד בין המפקדים שלנו לבין העניין בו הם עוסקים. הזדהותם עם העניין מלאה ומוחלטת, הוא הינו חלק מהם והם הינם חלק ממנו. מכאן גם הכרח הפנימי שלהם להימצא תמיד בנקודת המוקד של הפעילות. תפיסתם את האחריות המוטלת עליהם לגורל המשימה ולגורל אנשיהם היא אישית מאוד ומחייבת מאוד. גם אם זה דוחף אותם להימצא ככל האפשר במקום מוכרעים גורל המשימה והאנשים, ובו תהיה להם ההשפעה האישית המרבית על ההכרעה. ככל שהמפקד בכיר יותר, נופל בגורלו, לעיתים קרובות יותר, להחליט על משלוח אנשים לתפקידים מסכנים. נכונותם של המפקדים ללכת תמיד בעצמם לפני המחנה, היא מקור הכוח המוסרי הדרוש להם לקבלת החלטות אלה. אני מאמין כי העובדה, שיש לנו צבא המצמיח מתוכו מפקדים כאלה, אשר בדוגמה האישית, בהגשמה העצמית ובהעזה שלהם מעצבים את דמות הצבא ומטפחים את רוחו - עובדה זו היא אחד הגילויים הנפלאים של ייחוד עם ישראל בארצו.

לפיכך משוכנע אני, שאין לדון ולהעריך את העזתו של מפקד כאריק רגב ז"ל באמות-מידה של הפעולה המסוימת בה נפל. הוא וכל שאר המפקדים שקדמו לו שילמו את המחיר היקר ביותר, אך מדינת ישראל קיבלה את התמורה הגבוהה ביותר - את התופעה החד פעמית, היחידה במינה, היקרה מכל, המכונה: צבא ההגנה לישראל.

חיים בר לב, רב-אלוף